

MIYA VA PSIXIKA

Qutbiddinova Mavluda Avazbek qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali Filalogiya tillarni o'qitish ingliz tili

2-bosqich 24-13-gurux talabasi

Email: mavludaqutbiddinova88@gmail.com

Tel: +998941803900

Annotatsiya: *Ushbu maqolada inson miya faoliyati va psixika o'rtasida murakkab o'zaro bog'liqlik ilmiy nuqtai nazardan yoritilgan. Miya-nerv tizimining bosh organi sifatida barcha fiziologik jarayonlarni boshqaribgina qolmay, hissiyotlarni ham shakllantiradi. Psixika esa tashqi va ichki muhit ta'sirlarida javob beruvchi, insonning ongli va ongsiz jarayonlarini birlashtiruvchi murakkab hodisa sifatida ta'riflanadi. Miya – nerv tizimining bosh organi sifatida barcha fiziologik jarayonlarni boshqaribgina qolmay, inson ongini, tafakkurini, xotirasini, xissiyotlarini ham shakllantiradi. Psixika esa tashqi va ichki muhit ta'sirlariga javob beruvchi, insonni ongli va ongsiz jarayonlarini birlashtiruvchi murakkab hodisa sifatida ta'riflanadi.*

Kalit so'zlar: *miya, psixika, markaziy asab tizimi, ong tafakur, xotira, idrok, sezgi, ruhiy salomatlik, psixogigiyena.*

Annotation: *This article highlights, from a scientific perspective, the complex interrelationship between brain activity and the psyche. The brain, as the central organ of the nervous system, not only regulates all physiological processes but also shapes emotions. The psyche is described as a complex phenomenon that integrates both conscious and unconscious processes of a person while responding to external and internal influences. The brain, as the main organ of the nervous system, not only controls physiological processes but also forms human consciousness, thinking, memory, and emotions. The psyche, in turn, is defined as a complex phenomenon that unites conscious and unconscious processes of a person in response to external and internal environmental influences.*

Keywords: *brain, psyche, central nervous system, consciousness, thinking, memory, perception, sensation, mental health, psychohygiene.*

Аннотация: *В данной статье с научной точки зрения освещается сложная взаимосвязь между деятельностью мозга и психикой. Мозг, являясь главным органом нервной системы, не только регулирует все физиологические процессы, но и формирует эмоции. Психика определяется как сложное явление, объединяющее сознательные и бессознательные процессы человека и реагирующее на воздействия внешней и внутренней среды. Мозг, как основной орган нервной системы, не только управляет физиологическими процессами, но и формирует*

сознание, мышление, память и эмоции человека. Психика, в свою очередь, рассматривается как сложное явление, объединяющее сознательные и бессознательные процессы под воздействием внешних и внутренних факторов.

Ключевые слова: *мозг, психика, центральная нервная система, сознание, мышление, память, восприятие, ощущение, психическое здоровье, психогигиена.*

Asosiy qism

(1) Miya (2) Markaziy nerv sistemasi (Orqa miya

1) odam va hayvonlar nerv sistemasining markaziy bo'limi, Miya organizmning eng murakkab hayotiy funksiyalari va muhit o'zaro munosabatlarining boshqarilishini ta'minlaydi. Umurtqasiz hayvonlarda Miya ko'ndalang va bo'ylama tutashtirgichlar orqali o'zaro tutashgan nerv hujayralari to'plami – nerv tugunlari (gangliylar)dan iborat. Halqali chuvalchanglar, tuban mollyuskalar va bo'g'im-oyoklilarda nerv tugunlari qorin nerv zanjirini hosil qiladi. Bu hayvonlarning ko'pchiligida qorin nerv zanjirining halqum usti va halqum osti nerv tugunlari kuchli rivojlangan bo'lib, bosh miya deyiladi. Miya qattiq, o'rgimchak uyasisimon va tomirli parda bilan qoplangan. Bo'g'imoyoklilar va bosh-oyoqli mollyuskalarning halqum usti nerv tugunlari 2—3 bo'limdan tashkil topgan. Tuban xordali hayvonlar Miyasi naysimon, alohida qismlarga bo'linmagan. Umurtqali hayvonlar va odam Miyasi bosh hamda orqa miyadgm iborat. Evolyusiya jarayonida bosh Miya oldingi, o'rta va keyingi yoki rombsimon Miyani, bundan keyingi rivojlanish davomida oldingi Miya oxirgi va oraliq Miyani, rombsimon Miya orqa va uzunchoq miyani hosil qiladi. Bir qancha umurtqalilarda oxirgi miya (Miya katta yarim sharlari) kuchli rivojlanadi. Sut emizuvchilar va odamda organlar faoliyatini boshqaruvchi sifatida Miya katta yarim sharlari po'stlog'i shakllanadi. Oxirgi Miyaning ostki yuzasida 2 ta hidlash piyozchasi joylashgan. Oralik, Miyada ko'rish bo'rtiklari va 2 ta o'simta: ustki epifiz va pastki gipofiz hosil bo'ladi. O'rta Miya tuban umurtqalilarda yaxshi rivojlangan. Yuksak umurtqalilarning o'rta Miyasida ko'rish, eshitish va muvozanat organlari bilan bog'langan 4 tepalik shakllanadi. Baliklar, suvda va quruqlikda yashovchilar, sudralib yuruvchilar, qushlarda rombsimon Miya miyachadan iborat. Sut emizuvchilarda rombsimon Miyaning pastki qismida Varoli ko'prigi hosil bo'ladi. Uzunchoq Miya hamma hayvonlarda bir xilda tuzilgan; orqa Miya uning bevosita davomi hisoblanadi. Umurtqali hayvonlar Miyasi Miya po'sti bilan qoplangan. Miya po'stlari oralig'ida orqa Miya suyukligi (likvor) bo'ladi. Miya odamda tafakkur organi hisoblanadi;

2) odam va umurtqali hayvonlar suyagi bo'shliqlarini to'ldirib turadigan to'qima (ko'mik)

1]Bosh miya (cerebrum) yoki oxirgi miya (telencephalon) miyaning katta qismi bo'lib, tarkibiga bosh miya po'stlog'i (bosh miya yarimsharlarining) va gippokamp, bazal o'zaklar va [[hidlov piyozchasi]] kabi bir qancha subkortikal tuzilmalar kiradi. Odam

miyasida, bosh miya markaziy nerv sistemasining eng yuqori sohasidir. Prosensefalon yoki oldingi miya embrional tuzilma bo'lib, undan bosh miya prenatal rivojlanadi. Sutemizuvchilarda, dorsal telensefalon, yoki pallium, bosh miya po'stlog'iga rivojlanadi va ventral telensefalon, yoki subpallium, bazal o'zaklarga aylanadi. Bosh miya shuningdek taxminan simmetrik chap va o'ng bosh miya yarimsharlariga bo'linadi. Bosh miya po'stlog'i bo'laklari, peshona (ko'k), chakka (yashil), ensa (qizil) va tepa (sariq) bo'laklarini o'z ichiga olgan. Miyacha (belgilanmagan) telensefalonning qismi emas. Umurtqalilar embrioni miyasining asosiy yo'nalishlarini ko'rsatuvchi diagramma. Bosh miya miyacha ishtirokida odam tanasidagi barcha ixtiyoriy harakatlarni boshqaradi.

Psixika (qadimgi yunoncha: ψυχικός, psychikos — „ruhiy“) yoki ruhiyat — yuksak darajada tashkil topgan materiya (miya)ning voqelikni alohida shaklda aks ettirishdan iborat xususiyati. Asosan, sezgi, tasavvur, tafakkur, irodaviy xatti-harakat va boshqa subyektiv obrazlarda aks etadi. Psikika materiyaga nisbatan ikkilamchi, xreila. Bu psixikaning mavjudlik usuli (psixika miya xususiyati)da va uning mazmuni (psixika — obyektiv olamning subyektiv obrazi)da ko'rinadi. Psikika materiya taraqqiyotining muayyan bosqichida — tirik organizmlarda sezuvchanlikning alohida shakli yoki his qilish qobiliyati paydo bo'lishi bilan vujudga kelgan. Tirik mavjudotning morfologik-fiziologik tuzilishi murakkablashuvi, unda nerv sistemasining vujudga kelishi va taraqqiy etishi, bosh miya, uning katta yarim sharlarining shakllanishi va takomillashishi jarayonida rivojlangan. Psixikaning o'ziga xos organi insonda va oliy darajada rivojlangan hayvonlarda bosh miyadir. Psikika — subyektivlik bilan obyektivlikning birligidir. Psixik faoliyat doimo muayyan subyektga xos bo'lib, uning individual xususiyatlari bilan bog'langandir. Ayni vaqtda psixika obyektiv olamning muayyan manzarasini yaratuvchi miya in'ikos faoliyatining real jarayoni sifatida obyektivdir. Psixika psixik jarayonlar, holatlar va insonning psixik xususiyatlarining zohiriy birligidir. Psikika rivojining oliy shakli — inson psixikasidir. Uning paydo bo'lishi va rivojlanishida insonga xos bo'lgan atrofdagi olam bilan o'zaro munosabatga kirishish usuli — mehnat hal qiluvchi rol o'ynagan. Inson psixikasi faqat biologik taraqqiyotning emas, ijtimoiy-tarixiy taraqqiyotning ham mahsulidir. Ijtimoiy, mehnat amaliyoti oliy, faqat insongagina xos psixika shakli — oyagni vujudga keltirdi. Inson psixikasining eng muhim xususiyati — ishlar, hodisalar va boshqalarni oldindan ko'ra bilish va o'zi nima qilishini rejalashtirishdan iborat. Inson obyektiv voqelikdagi predmetlar va hodisalarni tajribaga asoslanib idrok qiladi. Insonning psixik faoliyati asosida birinchi va ikkinchi signal sistemalarining o'zaro ta'siri yotadi. Psixikaning muhim tomoni uning reflektorlik tabiati, ya'ni reflekslar hosil bo'lishi, bu jarayonning to'xtovsiz va qat'iy kechishidir. Real psixika faoliyat ko'rinishida mavjud. Faoliyatda u shakllanadi, namoyon bo'ladi va bilib olinadi. Inson psixikasining shakllanishida ta'lim va tarbiya muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim va mehnat jarayonida har bir shaxs psixikasining individual rivojlanishi yuz beradi, bu insoniyat to'plagan moddiy va ma'naviy boyliklarni o'zlashtirishdan iboratdir.

Psixikani psixologiya o'rganadi[1].

Psixika o'zga alohida olam emas; u organik hayotning yuksak shakllaridan bo'lib, faqat hayvonlar va odamlarga xosdir. hayvonlar bilan odam, o'simliklardan farq qilib, yolg'iz organik hayotga ega bo'libgina qolmay, balki, shu bilan birga, psixik hayotga ham egadir. Lekin ma'lumki hayvonlarning psixik hayoti insonlarnikiga qaraganda soddaroqdir. Odam psixikasi hayvonlar psixikasidan sifat jihatidan farq qiladi. Odamda psixik hayotning yuksak shakli ong - bordir. Odam ongli mavjudotdir.

Xulosa

Miya va psixika o'zro chambarchas bog'liq bo'lib, insonning onli va ongsiz faoliyatini ta'minlaydi. Miya fiziologik jarayonlarni boshqarsa, psixika tashqi va ichki ta'sirlarga mos ravishda javob reaksiyalarini namoyon qiladi. Shuningdek, ularning uyg'un faoliyati xissiyotlar, tafakkur, xotira va xulq-atvorning shakllanishiga asos bo'ladi. Demak, miya va psixikani chuqur o'rganish inson shaxsini, uning ruxiy salomatligi va ijtimoiy xayotini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zohidov A. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2015.
2. Karimov M., Rahimov Sh. Inson fiziologiyasi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2018.
3. Vygotskiy L.S. Psixika va ong. – Moskva: Pedagogika, 1982.
4. Luriya A.R. Miya va psixik faoliyat. – Moskva: Nauka, 1984.
5. Anokhin P.K. Nerv tizimi va funksional tizimlar nazariyasi. – Moskva: Nauka, 1973.
6. Qodirov R. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Universitet, 2020.